

Ewolucja metod badań zapachowych — początki osmologii w Polsce

MAGDA DUNIEWSKA

Katedra Kryminalistyki
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Osmologia z różnych względów uważana jest za dziedzinę kontrowersyjną, wciąż mało poznaną naukowo. Wiele kwestii z nią związanych jest spornych i niedowiedzionych naukowo, a z procesu opiniowania nie udało się dotychczas wyeliminować działań intuicyjnych. Jeżeli technika za kilka lat rozwinie się odpowiednio w kierunku badania zapachów, a tego wykluczyć się nie da, być może dojdzie do rezygnacji z opiniowania osmologicznego¹.

Początki osmologii w Polsce sięgają wczesnych lat dziewięćdziesiątych, a dokładniej roku 1992. W tym właśnie okresie zostały sformułowane zasady metodologiczne wykonywania identyfikacji śladów zapachowych ludzi przy użyciu specjalnie do tego celu przeszkolonych psów. Zostały one określone mianem „Wytocznych dotyczących zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą »K«”². I stanowiły integralną część Zarządzenia nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października z 1992 roku w sprawie psów służbowych Policji.

¹ A. Zachuta, *Sprawozdanie z konferencji dotyczącej najnowocześniejszych tendencji w osmologii polskiej — Osmologia 2004, Zakopane, 26–28 maja 2004 r.*

² Załącznik do Zarządzenia Nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października 1992 r. w sprawie psów służbowych Policji — niepublikowane — uchylone z dniem 28 maja 1999 r.

Dokument ten stanowił zbiór wytycznych dotyczących zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych. Zawierał wymogi dotyczące pomieszczeń, w jakich przeprowadzane były badania, a także wskazówki związane z pobieraniem i zabezpieczaniem śladów zapachowych. Sformułowane zostały również wytyczne związane ze szkoleniem psów wykorzystywanych do przeprowadzania badań oraz ich przewodników. Szczegółowo został również opisany przebieg samego badania osmologicznego.

Wedle dokumentu do prowadzenia zbioru zabezpieczonych śladów zapachowych oraz ich rozpoznawania konieczne są dwa pomieszczenia przeznaczone wyłącznie do tego celu. Jedno pomieszczenie tylko do przechowywania zbioru śladów zapachowych ludzi, a drugie tylko do przeprowadzania rozpoznania tych śladów. Wytyczne dokładnie wskazują, jaki sprzęt i materiały służą do zabezpieczania śladów zapachowych i ich rozpoznawania. Są to:

„— pochłaniacze zapachu (pieluchy dziecięce jednorazowego użytku, kilkuwarstwowa biała flanela),

— gumowe rękawiczki,

— pinceta metalowa,

— szklane słoiki typu twist o nieuszkodzonych pokrywkach,

— nieużywane torby z przeźroczystej folii polietylenowej,

— zaciski do suszenia bielizny,

— suszarka do suchej sterylizacji,

— rozpylacz z wodą,

— metryczka do opisu zabezpieczonego śladu,

— wzmacniacz zapachu (naczynie plastikowe lub szklane lejkowatego kształtu o pojemności 1 litra) do nawęszenia przez psa pochłaniacza zapachu,

— walizka (torba) do przewożenia sprzętu,

— skrzynia drewniana (ława) z sześcioma otworami w części górnej do umieszczenia przeznaczonych do rozpoznawania słoików z zabezpieczonymi śladami zapachowymi³”.

³ Zarządzenie nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października 1992 r. w sprawie psów służbowych. Wytyczne dotyczące zabezpieczenia, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą „K”, s. 53.

Pochłaniacze oraz pozostały sprzęt należy przed przeprowadzonym badaniem wyjałowić. Ponadto w zarządzeniu znajdują się również wskazówki dotyczące zabezpieczania śladów zapachowych. Zabezpieczanie polega na nałożeniu na wytypowany przedmiot lub miejsce pochłaniacza zapachu, przykrywając go folią aluminiową na czas 0,5 do 1 godziny (w zależności od przypuszczalnej długości czasu trwania kontaktu z osobą) oraz przytwierdzeniu zaciskami do suszenia bielizny lub taśmą samoprzylepną. Po nasyceniu zapachem pochłaniacz zwiją się do wewnątrz stroną przylegającą do podłoża i szczelnie zamyka w słoiku, przymocowując metryczkę z danymi ewidencyjnymi śladu zapachowego. Wszystkie czynności wykonuje się w wyjałowionych rękawiczkach za pomocą wyjałowionej pincety. Z kolei ślady zapachowe, które znajdują się na płaszczyznach pionowych (takie jak ściany, okna drzwi), zabezpiecza się przykładając pochłaniacz i przykrywając go folią aluminiową i przymocowując ją zaciskami do suszenia bielizny. Natomiast w przypadku gdy zapach pobierany jest bezpośrednio od osób, pochłaniacz umieszcza się bezpośrednio pod pachami, w pobliżu krocza lub daje się do potrzymania w rękach.

Ślady zapachowe zabezpieczone uprzednio na miejscach zdarzeń, jak również zapachy pobrane bezpośrednio od osób przechowuje się na regałach w specjalnie przeznaczonych do tego celu pomieszczeniach. Pokoje do przechowywania muszą spełniać określone wymogi. Optymalna temperatura wewnątrz pomieszczenia wynosić powinna 10–20°C, wilgotność od 70–80%, oświetlenie zwykłymi żarówkami. W pobliżu zbiorów zapachowych nie powinny znajdować się pracownie chemiczne, stołówki, wysypiska śmieci ani źródła wytwarzające silne pole elektromagnetyczne. W tym samym pomieszczeniu przechowuje się również wyjałowiony sprzęt, taki jak słoiki, pochłaniacze itp., a także rejestr zabezpieczonych śladów zapachowych ludzi.

Ślady zapachowe ludzi można powielać przez przenoszenie na inne pochłaniacze, wkładając wyjałowiony pochłaniacz do słoika z już zabezpieczonym śladem, a następnie, po upływie określonego czasu (godziny), umieszczając go w pustym, sterylnym słoiku. Powielanie umożliwiać ma przesyłanie zabezpieczonych śladów zapachowych ludzi.

Zarządzenie Komendanta Głównego Policji z 1992 roku, w którym zawarte są wytyczne dotyczące zabezpieczania, przechowywania

i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą „K” zawiera także wskazania dotyczące metody rozpoznawania śladów zapachowych. Według wytycznych pomieszczenie do rozpoznawania zabezpieczonych śladów ludzi powinno być przeznaczone wyłącznie do tych celów i musi spełniać określone wymagania. Powierzchnia takiego pokoju powinna wynosić od 25 do 30 m². Temperatura powietrza w pomieszczeniu powinna być stała i wynosić od 18 do 20°C. Ważne jest także odpowiednie oświetlenie oraz usytuowanie, podobnie jak w pomieszczeniu do przechowywania zabezpieczonych śladów zapachowych. Rozpoznawanie należy przeprowadzać nie wcześniej niż 24 godziny od zabezpieczenia śladu zapachowego. Do specjalnej przygotowanej ławy wstawia się słoiki z zabezpieczonymi śladami zapachowymi ludzi i odkręca się pokrywki. Psu specjalnemu podaje się do nawęszenia pochłaniacz nasycony zapachem śladu zapachowego zabezpieczonego na miejscu zdarzenia. Pies po obwąchaniu każdego zapachu znajdującego się w słoikach ustala ich zgodność zapachową poprzez szczekanie, warowanie, drapanie lub inny sposób określony przez przewodnika psa.

Takie rozpoznawanie zgodności zapachowej śladów ludzi powtarza się pięć razy, w jednej z prób nie może znajdować się zapach poprzednio wskazany przez psa (próba ślepa). Podczas następnych prób należy zmieniać miejsce ustawienia słoika z rozpoznawanym śladem zapachowym.

Rozpoznawanie zabezpieczonych śladów ludzi powtarza się przy użyciu drugiego psa specjalnego. Wskazania obydwu psów specjalnych dokumentuje się zaś, sporządzając protokoły z rozpoznawania śladów zapachowych ludzi. Przebieg rozpoznawania mogą obserwować uczestnicy postępowania przygotowawczego oraz może on być filmowany i fotografowany⁴.

Dokument ten stanowi pierwsze w polskiej kryminalistyce uregulowanie procedur związanych z przeprowadzaniem badań osmologicznych.

Ogromne znaczenie dla rozwoju osmologii miało jej przeniesienie z policyjnych pionów szkoleniowego i kryminalnego do pionu kryminalistyki i uznanie jej za samodzielną specjalność kryminalistyczną⁵. Umiejscowienie tej problematyki w szkołach policyjnych i pionie kry-

⁴ *Ibidem*, s. 53, 54.

⁵ Decyzja nr 9/96 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego z dnia 11 czerwca 1996 r. zmieniająca Decyzję nr 4/94 w sprawie trybu i zasad nadawania i po-

minalnym, ze względu na brak profesjonalnego zaplecza naukowo-badawczego, spychało ją automatycznie tylko do czynności o charakterze wykrywczym i tylko na pogranicze nauk sądowych⁶. Rok 1992 stanowi przełom w polskiej osmologii ze względu na opracowanie opisanej pierwszej metodologii badań osmologicznych. W tym samym roku Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Wojewódzkiej Policji w Łodzi jako pierwsze zgłosiło przygotowanie pracowni do przeprowadzania badań śladów zapachowych⁷. Zarządzenie, o którym mowa, weszło w życie z dniem 1 marca 1993 r. Od tego momentu oficjalnie CLK KGP przejęło odpowiedzialność za organizację używania i utrzymania wszystkich psów służbowych w Policji⁸. Początkowo jednostki Policji wyposażone były zaledwie w 5 psów specjalnych do identyfikacji śladów osmologicznych. W ramach badań wykorzystywano „siłą rzeczy” psy tropiące, które posiadały umiejętność „rozpoznawania przedmiotów”⁹. Zakład Szkolenia Przewodników i Tresury Psów w Sułkowicach podjął się organizacji pracowni osmologicznych oraz tresury psów skoncentrowanej tylko na identyfikacji ludzi na podstawie śladów zapachowych. Jednocześnie rozpoczęto pracę nad szkoleniem policjantów z zakresu zabezpieczania śladów zapachowych na miejscu zdarzenia¹⁰.

Po wykonaniu pierwszych badań zgodnie z Wytocznymi i przedstawieniu ich wyników w materiałach dowodowych, zaczęły się pojawiać pierwsze orzeczenia związane ze śladami zapachowymi. „Jako przykład może posłużyć sprawa kradzieży sadzonek krzewów z terenu plantacji nadleśnictwa w Białogardzie (Sąd Rejonowy w Białogardzie, sygn. akt II K 67/94). Jest ona o tyle istotna i godna podkreślenia, że badania osmologiczne w niej wykonane można uznać za pierwsze, którym przypisano

zbawiania uprawnień do samodzielnego wydawania opinii w CLK KGP i laboratoriach kryminalistycznych k.w.p. „Biuletyn Informacyjny” CLK KGP, 1996, nr 101, s. 5.

⁶ T. Bednarek, *Osmologia czyli o systemie badań śladów zapachowych ludzi*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 5, Warszawa 2002, s. 35.

⁷ J. Głogowski, J. Walicki, *Informacja o używaniu i utrzymaniu psów służbowych Policji w 1992 roku*, CLK KGP.

⁸ *Ibidem*, a także T. Bednarek, *Historia Polskiej osmologii*, „Problemy Kryminalistyki” 272(2), 2011, s. 73.

⁹ T. Bednarek, *Historia Polskiej osmologii...*, s. 74.

¹⁰ *Program szkolenia przewodników i tresury psów tropiących MO* — Departament Szkolenia i Wydawnictw MSW, Warszawa 1969.

pełną wartość dowodową. Sąd Rejonowy, ustalając stan faktyczny sprawy, uwzględnił wyniki badań osmologicznych. Nie dał wiary oskarżonemu, który zaprzeczał swojej obecności na miejscu zdarzenia. Sąd uznał, że istnieje zgodność zapachowa materiału dowodowego z materiałem porównawczym pobranym od oskarżonego, która stanowi dostateczną podstawę do wydania wyroku skazującego. Apelację do wyroku wnieśli zarówno prokurator, jak i obrońca oskarżonego. Obrona zarzuciła sądowi błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę wyroku. Podniesiono, że przyjęto winę oskarżonego, mimo braku dostatecznych dowodów. Sąd uznał, że apelacja nie jest zasadna. Stwierdził, że sąd pierwszej instancji, ustalając winę oskarżonego, oparł się na prawidłowo zebranych materiałach dowodowych (Sąd Wojewódzki w Koszalinie, sygn. akt II K 25/95)¹¹.

„W innej sprawie, dotyczącej kradzieży z włamaniem, podczas oględzin miejsca zdarzenia, znaleziono i zabezpieczono dwie rękawice. W celu zebrania materiału dowodowego prowadzący dochodzenie zwrócił się o przeprowadzenie »eksperymentu osmologicznego«. Materiał dowodowy stanowił ślad osmologiczny zabezpieczony ze znalezionych rękawic, materiał porównawczy zaś pobrany z dłoni podejrzanego. Przeprowadzono badanie osmologiczne, w wyniku którego wykazano zgodność zapachową materiału dowodowego z materiałem porównawczym pobranym od podejrzanego. Oskarżony przed sądem przyznał się do popełnionego czynu, a zebrane dowody, w tym i wyniki badania osmologicznego, stanowiły uzupełnienie i jednocześnie potwierdzenie wyjaśnień oskarżonego (Sąd Rejonowy w Drawsku Pomorskim, sygn. akt II K 129/94)¹².

Innym problemem, jaki pojawił się w uzasadnieniach wyroków, jest wpływ biegłego na przeprowadzaną ekspertyzę osmologiczną. O tym, jak ważna jest jego rola, świadczyć mogą chociażby orzeczenia sądów: „O ile sama czynność zabezpieczenia tzw. śladu zapachowego może nastąpić nawet w trybie art. 308 § 1 k.p.k., o tyle badanie osmologiczne powinno być przeprowadzone w formie ekspertyzy, a w konsekwencji powinno ono być poprzedzone postanowieniem o powołaniu biegłego

¹¹ <http://www.osmologia.wortale.net/241-DOWOD-OSMOLOGICZNY-8211-PIERWSZE-ORZECZENIA.html>.

¹² *Ibidem*.

i powinno być zakończone wydaniem opinii biegłego (art. 193 i nast. k.p.k.). Dla zminimalizowania możliwości błędu przy ekspertyzie osmologicznej należałoby:

1) właściwie dobrać grupę dawców zapachów do eliminacji (niezbędne jest to, aby nie była to grupa pod względem zapachowym jednorodna, lecz różna od oskarżonej); konieczne jest też sporządzenie takiej dokumentacji czynności pobrania porównawczych śladów zapachowych, aby sąd posiadał wiadomości o osobach dawców śladów porównawczych (tak jak posiada wiadomości o tzw. osobach przybranych do czynności okazania);

2) zapachy porównawcze do eliminacji, pochodzące od osób przybranych, i zapach od oskarżonej powinny być pobrane mniej więcej równocześnie i tą samą metodą;

3) osoby znajdujące się w czasie rozpoznawania przez psa w zasięgu jego zmysłów (wzroku, słuchu, węchu), a w szczególności jego przewodnik, nie mogą znać miejsca usytuowania śladu porównawczego w szeregu selekcyjnym, a okoliczność ta powinna być w należyty sposób udokumentowana;

4) w czasie rozpoznawania powinny być przeprowadzone dwie »próby puste« (pierwsza, polegająca na tym, że w szeregu selekcyjnym nie ustawia się śladu porównawczego, tj. pobranego od podejrzaney, druga zaś polegająca na tym, że ślad porównawczy znajduje się w szeregu selekcyjnym, za to zamiast śladu dowodowego, pochodzącego z miejsca zdarzenia, psu daje się do zawęszania tzw. ślad pusty, nie zawierający żadnego zapachu), ewentualnie także tzw. próba „atrakcyjności zapachu” (rezultaty owych prób pustych powinny być udokumentowane z taką samą dokładnością, jak rezultaty próby ostatecznej);

5) natomiast wielość prób powtarzanych po zmianie kolejności śladów w szeregu selekcyjnym ma już drugorzędne znaczenie, albowiem pies raz rozpoznawszy ślad, będzie go już rozpoznawał w kolejnych próbach; tym samym już dwie próby wystarczą do przekonania się, czy pies jest pewien swego rozpoznania i czy przy wskazaniu opierał się istotnie na śladzie zapachowym, a nie kierował się miejscem śladu zapachowego w szeregu;

6) rozpoznania powinny dokonywać niezależnie od siebie dwa psy, mające aktualny atest.

Dopiero staranne zachowanie wszystkich wypracowanych przez kilkuletnią praktykę i zalecanych w piśmiennictwie standardów prowadzenia badań osmologicznych mogłoby upoważnić do zaakceptowania — w płaszczyźnie teoretycznej poglądu, że w świetle zasad swobodnej oceny dowodów, skazanie może być oparte na ekspertyzie osmologicznej jako dowodzie obciążającym”¹³.

W innym wyroku sąd stwierdził:

„1. Biegły z zakresu osmologii powinien być powołany nie do opiniowania prawidłowości badań osmologicznych przeprowadzonych przez organy ścigania, lecz dla ich przeprowadzenia przy pomocy specjalistów (osób pobierających próby zapachowe, przedstawiających je podczas badań i przewodników psów), a w opinii swej powinien ustosunkować się także, w oparciu o materiały sprawy, co do prawidłowości zabezpieczenia śladów zapachowych. Ślady zapachowe z tego samego miejsca lub rzeczy (dowodu) winny być przy tym pobrane kilka razy, aby mogły być wykorzystane podczas ewentualnych kolejnych eksperymentów, zaś próby zapachowe — dla wzmocnienia wartości wyników badań — należy pobierać przede wszystkim z tych części ciała, które stykały się z dowodem, z którego pobrano ślad zapachowy.

2. Pobieranie od oskarżonego próbek zapachu, jako badanie nie połączone z naruszeniem integralności ciała, odbywa się w trybie przewidzianym w art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k., w tym także w ramach czynności wskazanych w art. 308 § 1 k.p.k. i poddanie się temu badaniu jest obowiązkiem oskarżonego”¹⁴.

Podnoszone w uzasadnieniach wyroków problemy i wątpliwości były analizowane przez ekspertów, którzy podjęli próby ich wyjaśnienia m.in. w drodze eksperymentów.

Ekspertyza osmologiczna jako metoda identyfikacji osób stosowana jest przez polską Policję w obecnym kształcie dopiero od kilku lat i w związku z tym wymagała w krótkim okresie podjęcia wielu przedsięwzięć, które obecnie funkcjonują już w postaci pełnego i wzajemnie uzu-

¹³ SN, 5 XI 1999, V KKN 440/99 [OSNKW 1999, 11–12, poz. 76]. Por. także wyrok SN z dnia 16 stycznia 2002, IV KKN.

¹⁴ SN, 12 I 2000, IV KKN 269/99 [OPriP 2000, 5, poz. 7], Glosa: J. Biederman, PiP 2000, 11, s. 114–119.

pełniającego się systemu¹⁵. W celu usunięcia wątpliwości sądów, eksperci podjęli się przeprowadzenia wielu znaczących badań, które dowodzić mogą sprawdzalności tej metody. Zaliczyć do nich można m.in. badanie możliwości identyfikacji indywidualnej śladów zapachowych pobranych od bliźniąt monozygotycznych¹⁶, badanie potwierdzające możliwość identyfikacji śladów zapachowych ludzi zabezpieczonych z miejsc lub przedmiotów zacieranych dziesięcioprocentowym kwasem octowym¹⁷, badanie potwierdzające brak wpływu zapachu nikotyny na poprawność pracy psów specjalnych¹⁸ czy badanie potwierdzające brak wpływu zapachu laku na prawidłowość pracy węchowej psów¹⁹.

Ponieważ sprawcy często próbowali niszczyć zapach za pomocą octu, dokonano eksperymentu, który miał wykazać, czy mimo to będzie możliwa identyfikacja śladów zapachowych. Badania przeprowadzono w pięciu niezależnych pracowniach osmologicznych, wykorzystując w cyklu badawczym 11 psów specjalnych²⁰. Wynik eksperymentu wskazał, że zanieczyszczenie śladów dziesięcioprocentowym octem spirytusowym nie niszczy alifatycznych kwasów tłuszczowych, wchodzących w skład ludzkiej substancji potowo-tłuszczowej. Zanieczyszczenie to może powodować znaczne utrudnienia w przeprowadzeniu badań. Są one jednak możliwe przy czasie opóźnienia 5 i 10 godzin²¹. Przeprowadzony eksperyment dowodzi, że próby zacierania śladów zapachowych

¹⁵ T. Bednarek, *Osmologia czyli o systemie badań śladów zapachowych ludzi*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, tom 5, Warszawa 2002, s. 35.

¹⁶ M. Gawkowski, *Identyfikacja osoby na podstawie śladu zapachowego*, Legionowo 2000, s. 30.

¹⁷ D. Dudek, G. Srebnik, *Wpływ zanieczyszczenia śladu dowodowego 10-proc. octem spirytusowym na pracę węchową psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 227, s. 38.

¹⁸ K. Misiewicz, *Badanie wpływu zapachu nikotyny na poprawność wskazań psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych ludzi*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 229, s. 38.

¹⁹ T. Bednarek, *Próby określenia wpływu laku, stosowanego w zabezpieczeniu śladów zapachowych na prawidłowość pracy psów specjalnych*, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226, s. 47.

²⁰ D. Dudek, G. Srebnik, *Wpływ zanieczyszczenia śladu dowodowego 10-proc. octem spirytusowym na pracę węchową psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 227, s. 38.

²¹ *Ibidem*.

octem nie wykluczają możliwości identyfikacji przez psy w ramach badań osmologicznych. W związku z powyższym zabezpieczanie śladów zapachowych z miejsc lub przedmiotów na miejscu zdarzenia, na którym sprawcy próbowali zacierać ślady swojego pobytu octem, nie traci na swym znaczeniu²².

Inny eksperyment miał sprawdzić wpływ dymu papierosowego na powonienie psa i, w konsekwencji, na wynik badania osmologicznego (przeprowadzony w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, a wcześniej podobne próby podejmowano w Holandii²³). Do badań użyto dziesięciu psów specjalnych, z wykorzystaniem materiałów zapachowych pobranych od osób niepalących i osób palących. Wykonano 100 pełnych cykli badawczych (trzy próby kontrolne i trzy identyfikacyjne)²⁴. W wyniku badań ustalono, że psy nie kierują się samoistnie zapachem nikotyny w szeregu selekcyjnym wśród zapachów osób niepalących, jak również nie kierują się brakiem tego zapachu wśród zapachów osób palących. Zapach nikotyny może jedynie sprawiać trudności w nawęszaniu zapachów nasączonych zapachem nikotyny²⁵. Badaniom tym dał wiarę Sąd Okręgowy w Kielcach, który skazał oskarżonego na podstawie wyników badania osmologicznego. Oskarżony wniósł apelację, zarzucając, że opinia osmologiczna nie jest dostatecznym dowodem w sprawie. Nadto podniósł, że w okresie poprzedzającym pobranie śladu zapachowego, tzw. porównawczego, pozwolono mu na zapalenie papierosa, co miało mieć wpływ na wynik opinii. Sędzia jednak nie przychylił się do zarzutów oskarżonego i oparł skazanie na jednym dowodzie, jakim był dowód z ekspertyzy osmologicznej, wskazując, że: „Reguły określone w treści art. 7 k.p.k. pozwalają oprzeć skazanie na jednym dowodzie, byleby ocena tego dowodu była rzeczowa i logiczna oraz aby nie wkraczała w sferę dowolności (tak też SA w Krakowie z dnia 28 maja 2010 r. sygn. akt II AKa 71/10 KZS 2010/6/39 Lex Polonica 2461324). Deklarowane przez

²² www.osmologia.wortale.net (dostęp: 8 sierpnia 2015).

²³ G.A.A. Schoon, *The Performance of Dogs in Identifying Humans by Scent*, Leiden 1997, s. 43.

²⁴ <http://www.osmologia.wortale.net> (dostęp: 8 sierpnia 2015).

²⁵ K. Misiewicz, *Badanie wpływu zapachu nikotyny na poprawność wskazań psów specjalnych do identyfikacji śladów zapachowych ludzi*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 229, s. 38.

oskarżonego zapalenia papierosa w czasie poprzedzającym pobranie śladu porównawczego, nie dyskwalifikuje pozyskania materiału w sytuacji, gdy oskarżony nie neguje stałego używania nikotyny (palenia papierosów). Brak zastrzeżeń co do metodologii przeprowadzonych badań oraz niemożność ich powtórzenia, z uwagi na upływ czasu i zużycie materiału dowodowego, czyni żądanie powtórzenia badań osmologicznych niezasadnym”²⁶.

Kolejny wielokrotnie podnoszony problem dotyczył wpływu zapachu kosmetyków na wynik badania osmologicznego. Badanie to zostało przeprowadzone przez dwóch różnych badaczy. Pierwsze z nich przeprowadził R. Marciniak²⁷. Eksperyment odbył się w 5 różnych pracowniach na 10 psach specjalnych. Do badań użyto kosmetyku „Old Spice” i sprawdzano, czy pies w swoim wyborze będzie się kierował zapachem kosmetyku.

Inne tego typu badanie prowadziło Centrum Szkolenia Policji w Legionowie. Badania przeprowadzono na materiałach zapachowych pobranych od 50 mężczyzn, którzy przez okres 1 miesiąca używali tego samego zestawu kosmetyków. W badaniach wykorzystano 6 psów specjalnych i wykonano łącznie 312 powtórzeń, oprócz prób kontrolnych, które rutynowo poprzedzały cykle badawcze²⁸. Wyniki obu przeprowadzonych doświadczeń były zbieżne i prowadziły do stwierdzeń, że: zapach kosmetyków nie jest atrakcyjny dla psów, nie prowadzi on również do fałszywie pozytywnych wskazań podczas identyfikacji osmologicznej oraz nie wpływa negatywnie na ten proces. Podczas identyfikacji psy nie kierują się wspólnym dla materiału dowodowego i porównawczego zapachem kosmetyków²⁹. Aprobata dla wyników badań dotyczących wpływu kosmetyków na opinie osmologiczną wyraził w swoim wyroku z dnia 13 maja 2014 r. Sąd Okręgowy w Gliwicach, w którym oskarżony wskazywał na to, że „zgodność zapachów pochodzących z plecaka ze

²⁶ Sąd Okręgowy w Kielcach XI Wydział Karny-Odwoławczy, 14 lutego 2014 r., sygn. akt IX Ka 1828/13.

²⁷ R. Marciniak, *Próby określenia wpływu kosmetyków na prawidłowość pracy psów*, „Problemy Kryminalistyki” 1999, nr 226, s. 45.

²⁸ M. Gawkowski, *Identyfikacja osoby na podstawie śladu zapachowego*, Legionowo 2000, s. 24.

²⁹ <http://www.osmologia.wortale.net/> (dostęp: 6 sierpnia 2015).

śladowi zapachowymi pobranymi od oskarżonego może wynikać z używania tego samego dezodorantu znanej i powszechnie dostępnej marki przez sprawcę i oskarżonego”³⁰. Sąd uznał, że „Próba podważenia tego dowodu nie przekonuje przede wszystkim dlatego, że ślad dowodowy pobrano »z rącek plecaka«, a zatem z miejsca, z którym stykały się dłonie sprawcy, a na nie dezodorantu się nie rozpyła. Trzeba też zauważyć, że podejrzenie, że oskarżony i sprawca mogli używać tego samego dezodorantu jest niczym nie uzasadnioną dywagacją, niemającą zresztą wpływu na ocenę dowodu z opinii, jako że gdyby kosmetyki rzeczywiście wpływały na wyniki opinii osmologicznych, ich wartość dowodowa byłaby bardzo niska, a tak przecież nie jest (dlatego w literaturze kryminalistycznej podkreśla się, że psy nie kierują się zapachem kosmetyków)”³¹.

Kolejny z eksperymentów dotyczył wpływu zapachu laku na wynik badania osmologicznego.

„Badania zrealizowano niezależnie w 8 pracowniach śladów zapachowych krajowych laboratoriów kryminalistycznych w okresie od września 1998 r. do lutego 1999 r. Badaniami objęto 22 psy specjalne. W pierwszym wariancie badania (materiał startowy bez zapachu laku, jeden z materiałów uzupełniających lakowany) uzyskano wskaźnik pozytywnych identyfikacji, wynoszący 94,1% oraz 5,9% dla wskazań fałszywie pozytywnych. W drugim wariancie badania (materiał startowy z zapachem laku oraz jeden z materiałów uzupełniających również lakowany) uzyskano wskaźnik pozytywnych identyfikacji, wynoszący 86,4% oraz 13,6% dla wskazań fałszywie pozytywnych (ze względu na niewielką liczebność klasę wskazań fałszywie pozytywnych — wywołanych zapachem laku i klasę wskazań fałszywie pozytywnych — wywołanych innymi czynnikami — połączono w jedną). W trzecim wariancie badania (materiał startowy bez swojego odpowiednika w ciągu selekcyjnym, jeden z materiałów w ciągu — lakowany) uzyskano wskaźnik wyników pozytywnych (brak wskazań), wynoszący 87,5% oraz 12,5% dla wskazań fałszywie pozytywnych. We wszystkich wariantach testy statystyczne dały wyniki — odbiegające w wysoce istotnym stopniu — od przypadkowości”³². Eksperyment wskazał, że zapach laku nie jest za-

³⁰ Sąd Okręgowy w Gliwicach, 13 maja 2014 r., sygn. akt VI Ka 124/14.

³¹ *Ibidem*.

³² www.osmologia.wortale.net (dostęp: 20 sierpnia 2015).

pachem atrakcyjnym dla psów specjalnych, jak również zapach laku na słoiku umieszczonym w ciągu selekcyjnym nie stanowi łącznika między zapachem, który psy otrzymały do nawęszczenia, a wyjętym z lakowanego słoika oraz zapach laku na słoiku umieszczonym w ciągu selekcyjnym nie prowadzi do fałszywie pozytywnych wskazań psów, nawęszonych zapachem wyjętym z lakowanego słoika³³.

Na przestrzeni ostatnich lat możemy obserwować duży rozwój ekspertyzy osmologicznej. Wiedza na jej temat jest stale pogłębiana, a technika dopracowywana. Mimo kontrowersji, jakie wzbudza, niejednokrotnie przyczynia się do rozwikłania spraw.

Evolution of scent tracing methods — the origins of osmology in Poland

Summary

In the article the author presents the origins of osmology in Poland, which date back to the early 1990s and which are inseparably connected with the formulation of guidelines considering the protection, storage and identification of human scent traces by means of the “K” method being an integral part of bylaw no. 19/92 of the Chief Commandant of the Police of the 12th of October 1992 concerning police dog services. The author analyses the content of the above document which contains, inter alia, information on the requirements of premises where research was carried out as well as guidelines on collecting and protecting scent traces. In addition, the principles for techniques of training police dogs and their handlers as well as a detailed description of osmological research are also included in the text. The author points out the first court ruling based on research results of scent traces and also emphasises the significance of performing numerous experiments for the development of osmology. The above mentioned experiments confirmed the efficacy of this method. The research included, inter alia, proving of impact of vinegar scent, cigarette smoke and cosmetics scent on the final result of an osmological examination. Simultaneously, the author underlines the fact that osmological expertise has been revolutionised since the early 90s. The knowledge about it is continuously deepened and techniques of carrying out such research are permanently being enhanced.

Keywords: osmology, experiment, scent traces.

³³ *Ibidem*.